

ДЕДУКТИВНИЙ ШЛЯХ ГЛОБАЛІЗМУ Б.ДИБОВСЬКОГО

До 185-річчя професора Б.Дибовського

У 1884 р. науково-природнича спільнота Львова прийняла у своє коло видатного вже на той час природодослідника Бенедикта Дибовського (1833 – 1930), який прийняв посаду завідувача кафедри зоології Львівського університету. На той час при кафедрі існував Кабінет природничих колекцій, призначений для забезпечення навчального процесу з студентами [Шидловський, 2012]. З приходом Дибовського цей кабінет став справжнім Зоологічним музеєм, основу якого склали колекції рідкісних матеріалів, зібраних невтомним дослідником на просторах Східного Сибіру, Центральної Азії та Камчатки за довгі роки свого заслання та пізнішої роботи на посаді лікаря [Brzék, 1994 a]. Йому чи не першому довелося охопити колосальний простір Євразії – від польських рівнин до узбережжя Тихого океану. Глобальне охоплення дослідженнями рослинного і тваринного світу, дедуктивна диференціація зональних та оселищних комплексів дозволили вченому виявити рідкісні локальні осередки та угруповання організмів, які на антропізованих теренах Європи майже не збереглися. Такі оселища і ареали ендемічних видів, як о. Байкал, вулканічний хребет і гейзерна долина півострова Камчатка, оліготрофна тундра острова Беринга чи уссурійські нетрі у пониззях р. Амур можна було ідентифікувати лише шляхом холістичної диференціації великих об'єктів і одночасно виявити генезисні зв'язки локалізованих популяцій, зокрема байкальського планктону з віддаленими океанськими глибинами.

Створена на такій основі експозиція збуджувала зацікавленість до різноманітності тваринного світу, спонукала до пошуків пояснень причин цієї різноманітності. З появою унікальної експозиції професора-мандрівника еволюційний аспект музейного природознавства у Львові значно підсилювався. Не випадково учень та послідовник Б. Дибовського, професор Й. Нусбаум-Гилярович (1859-1917) вважався одним з провідних еволюціоністів свого часу [Brzék, 1984].

Виразно видно, як полярні на перший погляд методологічні підходи Дідушицького і Дибовського до формування колекцій організмів неодмінно

репрезентують структурну єдність рівнів локальної та глобальної організації. Можливість зрозуміти та візуально представити ареали популяцій, виникла дякуючи появі нової колекції Дибовського, створеної на міцній науково-дослідній основі. Цілком імовірно, що з порівняльної оцінки обох оригінальних підходів з'явилися численні та яскраві за формою статті молодого професора кафедри зоології Й. Нусбаум-Гиляровича викладені у концепціях теорії Ч.Дарвина.

У перебігу великомасштабної популяризації біологічних знань Йозеф Нусбаум надавав теорії еволюції більш широкого сенсу, аби звернутися до основних когнітивних і етичних проблем. Безперечно, це був наслідок прямого впливу професора Дибовського на методологію талановитого учня. Професор Й.Нусбаум, прагнув до пізнання зв'язку між біологією та філософією. Про це свідчить серія дисертацій і статей його учнів, де широко обговорюються різні питання в галузі природничої філософії. Крім тенденції до популяризації результатів природничих наук у ширших колах, в цих роботах представлений загальний погляд на природу, де людина розглядається як носій вартісного підходу та етичного дотримання своїх зобов'язань стосовно цієї природи. Ця проблема залишається не менш актуальною і у новітні часи [Wawrzyniak,2000].

Сибірське заслання та напружена наукова робота Дибовського не послабили ідейних та етичних пошуків бувшого бунтівника і борця за справедливість , у яких він чим далі схилявся до засад екологічного мислення. Безперечно, його намагання знайти закономірності у системі «Людина – Природа» несли в собі виразні сліди особистого спілкування за часів буремної молодості з П.Кропоткіним та іншими радикальними борцями з монархією. Ці люди мали здатність впливати на великі маси людей. Ідейний лідер анархістів - князь Петро Кропоткін (1842 – 1921) - нащадок Рюриковичів, спадкоємець багатих маєтків, вчений-енциклопедист і завзятий анархіст. Людина неординарних здібностей, окрім питань соціології, філософії, політики та історії, він був глибоким знавцем географії, етнографії, політекономії тощо. Кропоткіну судилося пережити арешт, суворий вирок, він був єдиним ув'язненим, якому вдалося втекти з Петропавлівської фортеці за всю історію її існування. Попереду були еміграція, революція та жорстоке розчарування з її

наслідків. Засвоєні ідеали свободи, справедливості, утопічні теорії майбутнього суспільства без держави супроводжували Б.Дибовського усе життя. У поєднанні з особистими рисами вченого, його чесністю, відвертістю, відданістю науковим критеріям істини, разом з аскетичним способом життя – ці моральні засади були не менш важливою частиною глобалістичного хронотопу Дибовського, ніж його наукова діяльність. По його різноманітних нотатках та популярних дописах склався своєрідний моральний кодекс, який не втратив своєї актуальності до нашого часу. Багато в чому ці постулати є знаковими в оцінці еволюції сучасного екологічного мислення. Ось що Дибовський стверджував [Dybowski,1916; Кожова, Шостакович, 2000]:

«...аби Європа переродилася, недостатньо "перевчитися ", проте вона має перевтілитись; тоді стає обов'язковим, аби усі людські особи, від верхівки до підвалин суспільства, стали шляхетними, ідеально чесними, альтруїстичними, через що у складі душ цих індивідуальностей мусять бути такі цноти, як пристрасть до правди, щира і глибока любов до родини, Батьківщини, людства і Всесвіту, презирство та відраза до жорстокої сили та всілякого насильства, готовність жертвувати майном і життям для досягнення найвищого блага людства - свободи для всіх без винятку і для кожного, хто визнає знання як істину, як слухність та справедливість...».

«...Такий ідеал може бути досягнутий лише через раціональну культуру суспільства в дусі братерства всіх народів, в дусі домовленості, рівності, справедливості та правди. На мій погляд, ці заходи такі: визнання правди науки як дороговказ в усій нашій діяльності, як в галузі науки, так і в усій людській діяльності в найрізноманітніших сферах. Забобони, тобто старі, ненаукові істини, віра в чудодійність та інші подібні вірування, такі як дитяча віра у диявола, мають зникнути назавжди. Відмова від усякої гегемонії та усіх претензій на неї урядами, народами та окремими особами. Принципом співіснування народів і держав має бути рівність і свобода. Жодного насильства з мови, національності, релігії бути не може...».

Музеї, створені Дідушицьким і Дибовським, мають власні шляхи походження, проте несуть подібні місії служіння суспільним інтересам і становлять невідтворювану спадщину національної пам'яті не лише України, а й сусідніх країн та світової спільноти в цілому. Вони є специфічними інформаційними ресурсами в науковій та культурологічній сферах. Про міцний творчий зв'язок між традиціоналістом і шляхтичем В.Дідушицьким та невгамовним реформатором професором Б.Дибовським свідчить дуже виразна подія, коли Львівський університет у 1894 році присудив В.Дідушицькому ступінь почесного доктора (*honoris causa*), і це було зроблено за поданням проф. Б.Дибовського.

Обидва засновники заклали у своїх установах специфічні музейні методології біполярного розгляду, опрацювання та представлення об'єктів природи у гносеологічному просторі між глобальним та локальним аспектами. З оцінки хронотопів Дідушицького та Дибовського випливає, що для першого властивим є пріоритет стійкості, за яким стоять традиції, збереження звичних форм буття, тоді як для другого пріоритетом є розвиток, тобто - нові форми буття, інновації. Варто додати, що локальне - це система суспільних відносин, що об'єднуються у певній етнічній або культурній ідентифікації та відчутті спільної долі. З поширенням глобалізму відхід культурних практик від територій надає людям такі культурологічні ресурси, до яких вони належного доступу не мали. Таким чином, глобальне - це соціальний діапазон, яким оволодівають усе більше людей.

Але у такому діапазоні неминучі фатальні, цивілізаційні зіткнення, яскраво охарактеризовані нобелівським лауреатом Г.Гессе: «...У кожної епохи, у кожної культури, у кожної сукупності звичаїв і традицій є свій уклад, своя належна їй суворість, своя краса і своя жорстокість, якісь страждання здаються їй природними, якість зло вона терпляче зносить. Справжнім стражданням, пеклом людське життя стає тільки там, де перетинаються дві епохи, дві культури і дві релігії» [Гессе, 1992, с.108]. Життя та діяльність Бенедикта Дибовського, від польського повстання 1883 р., через 12-річне заслання, поневіряння від Варшави до Камчатки, злиденне життя під час I Світової війни – усе це вписується у наведену модель випробувань для людини, життя якої припало на періоди руйнації усталених формацій, на бурхливі

зміни світоглядів та суспільних цінностей. Ймовірно, що пережити ці випробування Дибовському допоміг його глобалістичний погляд на світ, а з іншого боку підтримка учнів та рідних - брата, сестри, дружини й доньки.

Глобальне завжди проявляється тільки через конкретні локальні явища, набуваючи свого змісту за специфічних локальних умов. Глобалізація формує універсальні цінності для світу, проте їх трактування на локальних рівнях суттєво відрізняється. Тому взаємна адаптація процесів глобалізації та локалізації здійснюється у мозаїчному або мережевому режимі, і це процес описується поняттям «глокалізація» [Robertson, 1995]. Характер взаємодії глобального та локального визначається тим, що локальність включається у глобальність, тобто існування локального не можливе без існування глобального та навпаки, будь-яка дія, у тому числі та, що є проявом глобального, є локалізованою у часі та просторі [Swyngedouw, 2004], тобто у хронотопі.

Складність та неоднозначність взаємодії глобального та локального, коливання самого феномена локальності за умов глобалізації спричиняють певне протиставлення глобального та локального. Якщо наші залежності на сьогодні мають характер глобальний, проте наші дії залишаються локальними. Тому відношення глобального та локального не можна зводити до відношень протилежності. Це значно складніші відносини, що передбачають одночасно глобалізацію локального та локалізацію глобального, тобто глокалізацію [Олійник,2018] .

У наведеній дедуктивній системі понять набувають додаткового сенсу тривіальні для екології та охорони природи (созології) категорії стійкості, розвитку та стабільності. Стійкість – це збереження природи і локальних традицій, а розвиток - спрямований на поліпшення добробуту людства, що спирається на економіку, раціональне природокористування. Іншими словами, стійкість репрезентує напрям глобального, розвиток - локального, а сама концепція сталого розвитку може розглядатися як мережеве усталене сполучення обох ознак сучасного природоохоронного руху.

Висновки

Розгляд генезису обох хронотопів вказує на тенденцію вийти за стіни музею, увійти до комунікації реального мінливого та діючого довкілля.

Для хронотопу Дідушицького - це креативний проект лісового заказника «Пам'ятки Пеняцької», участь Дідушицького у створенні Вищих шкіл – Лісової та Сільськогосподарської, Гончарної школи в Коломиї, проведення масштабних господарських виставок у Львові, закладена музеєм високогірна станція «Пожижевська» на карпатському хребті Черногора.

Для хронотопу Дибовського - створення вузлового центру депонування даних з мереж різного масштабу та рівня, матеріальних та інформаційних носіїв пам'яті для таксономічного і теоретичного опрацювання біоресурсів, а також локалізація широких знань для науки, освіти, та просвіти. Науково-суспільний музейний кластер є збалансованою біполярною системою мережевої взаємодії автономних хронотопів, які здатні до самовідновлення, розвитку та креативної конкуренції у загальному музейному просторі.

Обидва хронотопи стверджують дієвість природничих чинників у формуванні понять громадської ідентичності, встановленні екологічно спрямованих суспільних вартостей та збереженні ресурсів пам'яті для прийдешніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гессе Г. Степовий вовк // Сіддхартха, - К.: Молодь, 1992. - С.93 -255.
2. Кожова О.М., Шостакович Б.С. (ред.), Бенедикт Дыбовский, - Новосибирск: «Наука», 2000. – 296 с.
3. Олійник О.М. Глобальне та локальне як чинники формування феномена глокалізації //XIV міжнародна наукова інтернет-конференція «Advanced technologies of science and education (19-21.04.2018)», інтернет-ресурс <http://intkonf.org/>
4. Шидловський І.В. Історія музейної справи та зоологічних музеїв університетів України – Львів: ЛНУ ім. І.Франка, 2012. – 112 с.
5. Brzęk G. Benedykt Dybowski: życie i dzieło, - Lublin: Polskie Towarzystwo ludoznawcze, -1994a, - 396 S.
6. Brzęk G. Józef Nusbaum-Hilarowicz: życie, praca, dzieło, - Lublin:Wydawn. Lubelskie, - 1984, - 297 S.
7. Brzęk G. Muzeum im.Dzieduszyckich we Lwowie i jego Twórca – Lublin: Wyd-wo Lubelskie Nowe, 1994b. – 200 S.

8. Dybowski B. O światopoglądach starożytnych i naukowym, - Warszawa: Gebethner i Wolf, - 1916. - Цит. по: L.Kuznicki Ewolucjonizm w Polsce 1883–1959, - Kosmos, 2009, T.58, - № 3 - 4, - S. 297–313.
9. Karolczak K. Dzieduszyccy. Dzieje rodu – Kraków: Wyd-wo APN., - 2000. – 332 s.
11. Pawlikowski J.G. Kultura a natura, – Łódź: "Obywatel", - 2010. – 140 s.
- Pol W. Muzeum Natury we Lwowie, - Lwów: Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich, 1847 T. 1, a). Nr 4, -S. 333-371; b). Nr 5, -S. 445-499
12. Robertson, R. Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity. // Global Modernities (Eds.: Featherstone M., Lash S. and Robertson R), - London: - Sage Publications, 1995, - P. 25-44.
13. Swyngedouw E. Globalisation or «Glocalisation»? Networks, Territories and Rescaling // Cambridge Review of International Affairs, - London: - 2004, 17(1). - P. 25-48.
14. Wawrzyniak J. Teoretyczne Podstawy Neonaturalistycznej Bioetyki środowiskowej – Poznań: Wyd. Naukowe Instytutu Filozofii UP, 2000. – 333 s.
15. Włodzimierz Hr. Dzieduszycki i jego Muzeum we Lwowie // Tygodnik Powszechny, - 1882, № 23. – S. 4.

Кристина Шаповалова

(Львів)

ЕПОХА МОДЕРНУ В АРХІТЕКТУРІ ЛЬВОВА (ЛЬВІВСЬКА СЕЦЕСІЯ)

На рубежі ХХ-ХХІ століть у зв'язку із закінченням доби історизму і формуванням нових стильових напрямів, виникла необхідність критичного осмислення художнього та архітектурного стилю модерн з його потужним потягом до краси, гармонії людини та природи та до пошуків монументально-декоративних форм, здатних естетизувати людське середовище та надання спорудам репрезентативних якостей. У ХХ ст. містобудівний рух опирається на нові будівельні матеріали. Конструктивне і функціональне значення споруд починає домінувати над формою. У будівництві широко застосовуються металеві конструкції, стрімко впроваджується залізобетон. У ці роки остаточно формується львівська архітектурна школа – одна з провідних у Центральній Європі. Народжуються нові архітектурні форми. Архітектори періоду сецесії активно використовували новітні досягнення технічного процесу та відповідали на нові практичні вимоги суспільства. Промисловий переворот охопив усі сфери виробництва й особливо будівельної галузі, що проявилось в удосконаленні металургії, виготовленні цегли за новою